rını da Muhammed Fehmî neşretmiştir (*Mecmûʿatü Resâʾili Reşîdiddîn el-Vaṭvâṭ*, I-II, Kahire 1315). H. Horst on mektubu Almanca'ya tercüme etmiş (*ZDMG*, CXVI [1966], s. 23-43), Zemahşerî'ye yazdığı mektup da ayrıca neşredilmiştir (*Resâʾilü'l-büleġāʾ*, nşr. Muhammed Kürd Ali, Kahire 1954, s. 378-381). **4.** *Leṭâʾifü'l-emṯâl ve ṭarâʾifü'l-aḳvâl*. Arapça 281 meselin Farsça tercüme ve şerhi olup mukaddimeden sonra Fars alfabesine göre yirmi sekiz bölüme (bab) ayrılmış, mesellerin ilk harfine göre alfabetik düzenlenmiştir (nşr. Seyyid Muhammed Bâkır Sebzevârî, Tahran 1358 hş.; nşr. Habîbe Dânişâmuz, Tahran 1376 hş.). **5.** *Maṭlûbü külli ṭâlib min kelâmi emîri'l-müʾminîn ʿAlî b. Ebî Ṭâlib (Terceme-yi Ṣad Kelime)*. Eserde Hz. Ali'nin Câhiz tarafından derlenen 100 hikmetli sözünün Farsça tercüme ve açıklaması, ayrıca ikişer beyit halinde manzum çevirisi yer almaktadır (Tebriz 1259, 1312; Tahran 1304; nşr. Mîr Celâleddin Muhaddis Urmevî, Tahran 1348 hş.; Lat. tercümesiyle, nşr. Stickel, Jena 1834; Alm. tercümesiyle nşr. M. H. L. Fleischer, Leipzig 1837; İng. tercümesiyle, nşr. Harley, Calcutta 1927). Vatvât, *Neṯrü'l-leʾâlî min kelâmi emîri'l-müʾminîn ʿAlî*'de ise Hz. Ali'nin özlü sözlerini açıklama ve yorum yapmadan bir araya getirmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn'den diğer üçünün 100 hikmetli sözünü de ayrı ayrı derleyerek Farsça'ya çevirip şerhetmiş, ikişer beyit halinde manzum çevirilerini de yapmıştır. Bunlar *Tuḥfetü'ṣ-ṣadîḳ ile'ṣ-ṣadîḳ min kelâmi emîri'l-müʾminîn Ebî Bekri'ṣ-Ṣıddîḳ*, *Faṣlü'l-ḫiṭâb min kelâmi emîri'l-müʾminîn ʿÖmer b. el-Ḫaṭṭâb* ve *Ünsü'l-lehfân min kelâmi emîri'l-müʾminîn ʿOṯmân b. ʿAffân* adını taşımaktadır. Vatvât, kendisinin Arapça hikmetli sözlerinden 100'er tanesini de *Ġarâʾibü'l-kilem fî reġāʾibi'l-ḥikem*, *Ġurerü'l-aḳvâl ve dürerü'l-emṯâl*, *el-Kilemü'n-nâṣiḥa ve'l-ḥikemü'ṣ-ṣâliḥa*, *Mefâtîḥu'l-ḥikem ve meṣâbîḥu'ẓ-ẓulem*, *Münyetü(Buġyetü)'l-mütekellimîn ve ġunyetü'l-müteʿallimîn*, *ʿUḳūdü'l-leʾâlî ve suʿûdü'l-leyâlî*, *Cevâhirü'l-ḳalâʾid ve zevâhirü'l-ferâʾid* adıyla yedi risâlesinde toplamıştır. **6.** *Bedâyiʿu't-tarṣîʿât ve revâyiʿu't-tescîʿât* (nşr. Muhsin Zâkir el-Hüseynî, *el-Maʿârif*, XX/1 [Tahran 1382/2003], s. 3-49). Vatvât'ın diğer bazı eserleri de şunlardır; *Risâle-i ʿArûż* (Arap ve Fars şiirindeki aslî ve fer'î yirmi dokuz bahir hakkındadır, nşr. Ahmed Ateş – Abdülvehhâb Tarzî, *Farsça Grameri* içinde, İstanbul 1962, s. 252-262), *el-Fevâʾidü'l-ʿalâʾiyye*, *Muḫtaṣar der Taṣḥîfât*, *Münşeʾât*, *Nuḳūdü'z-zevâhir ve ʿuḳūdü'l-cevâhir* (Arapça-Farsça sözlük), *ʿUmdetü'l-büleġāʾ ve ʿuddetü'l-fuṣaḥâʾ* (eserlerin yazma nüshaları için bk. Şerîfî, I, 454-455; Ateş, X [1959], s. 1-24; *Muʿcemü'l-maḫṭûṭâti'l-mevcûde*, II, 1349-1350).

BİBLİYOGRAFYA :

Reşîdüddin Vatvât, *Ḥadâʾiḳu's-siḥr fî deḳāʾiḳi'ş-şiʿr* (nşr. Abbas İkbâl Âştiyânî), Tahran 1308 hş., neşredenin girişi; *Nâmehâ-yi Reşîdüddîn Vaṭvâṭ* (nşr. Kāsım Tûyserkânî), Tahran 1338 hş., neşredenin girişi, s. 3-133; Beyhakī, *Tetimme*, I, 166; İbn İsfendiyâr, *Târîḫ-i Ṭaberistân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1320 hş., s. 109-112; Yâkūt, *Muʿcemü'l-ûdebâʾ: İrşâdü'l-erîb* (nşr. D. S. Margoliouth), Kahire 1925, VII, 91-95; Avfî, *Lübâb*, I, 80; Cüveynî, *Târîḫ-i Cihângüşâ*, II, 6-11, 17; Müstevfî, *Târîḫ-i Güzîde* (Nevâî), s. 756; Devletşah, *Teẕkiretü'ş-şuʿarâʾ* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tahran 1337 hş., s. 98; Süyûtî, *Buġyetü'l-vuʿât* (nşr. M. Emîn el-Hancî), Kahire 1326, s. 97; Rızâ Kulı Han Hidâyet, *Mecmaʿu'l-fuṣaḥâʾ* (nşr. Müzâhir Musaffâ), Tahran 1339 hş., II, 655; Browne, *LHP*, II, 330-333; Bedîüzzaman Fürûzanfer, *Süḫan ü Süḫanverân*, Tahran 1318 hş., I, 345-356; Safâ, *Edebiyyât*, II, 628-636; Sakhaullah, "Raşîd's Life and Literary Activity", *Professor Muḥammad Shafiʿ Presantation Volume* (ed. S. M. Abdullah), Lahore 1955, s. 201-220; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 551-554; Şerîfî, "Reşîd-i Vaṭvâṭ", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380/2001, I, 449-455; *Muʿcemü'l-maḫṭûṭâti'l-mevcûde fî mektebâti İstânbûl ve Ânâṭûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1349-1350; Ahmet Ateş, "Raşîd al-Dîn Vatvât'ın Eserlerinin Bazı Yazma Nüshaları", *TD*, X (1959), s. 1-24; Zehra Bilgegil, "Raşid al-Din Vatvât'ın Abkâr al-Afkâr fi'r-Resâil va'l-Aş'âr İsimli Eserinin Yeni Bir Nüshası", *TTK Belleten*, LVII/220 (1993), s. 747-750; M. Nazif Şahinoğlu, "Vatvât", *İA*, XIII, 235-240; F. C. de Blois, "Rashīd al-Dīn Waṭwāṭ", *EI²* (İng.), VIII, 444-445.

DERYA ÖRS

VÂV
(الواو)

Arap alfabesinin yirmi yedinci harfi.

Osmanlı alfabesinin yirmi dokuzuncu, ebced tertibinin ve Fenike alfabesinin altıncı harfi olup ebced hesabında sayı değeri 6'dır. Fenike alfabesinden gelen **vâv** adı değişmeden Ârâmîce, İbrânîce ve Arapça'ya geçmiştir. Fenike dilinde vav "çivi, kama, gemi direği, desteği" demektir. Harfin biçim evrimi daha çok son anlamla ilgili olduğunu göstermektedir. Halîl b. Ahmed'e göre Arapça'da vav "büyük hörgüçlü deve" (ve "zayıf adam") anlamındadır (*el-Ḥurûf*, s. 31).

Arapça'da vav sesi, iki dudağın birbiri üzerine kapanmadan bir miktar aralık kalması (infitâh sıfatı) ve iki yanlarının biraz yumularak oval bir biçim almasıyla çıkarılır. Bu sebeple çift dudaksıl bir sese sahip bulunduğu gibi dudakların kapanmayıp havanın sızmasına imkân sağlamasıyla da sızıcı bir ses niteliği taşır. Sâmîce'de vav çift dudaksıl bir sızıcıdır. Aynı mahreçten çıkan "m" ve "b"de ise dudaklar birbiri üzerine kapanır (intibak) ve hava sızması olmaz. İbn Sînâ'ya göre vav "fâ"nın mahrecinden çıkar, ancak "fâ"ya nisbetle daha hafif bir hava basıncına sahiptir ve daha yumuşak (rihvet) bir ses özelliği taşır (*Meḫâricü'l-ḥurûf*, s. 20). Bu durumda "vâv"ın mahreç sahası dudaklardan dil ucuna doğru bir yayılma gösterir. Uzatıcı ünlü (med harfi) görevi yapan "vâv"ın mahrecinin ağız boşluğu olduğu fikri genel kabul görmüşse de Sîbeveyhi ile Caʿberî bunun da harekeli "vâv"ın mahrecinden çıktığını belirtir. Özellikle Kur'an kıraatinde önü üstün olan sâkin vav yumuşak bir sesle telaffuz edildiğinden "lîn harfi" adı verilir. Kendisinden sonra sâkin bir harf gelince bu vav, uzun-yumuşak bir sesle çıkarıldığından "lîn meddi" diye anılır; "النَّوْمُ" lîn harfine, "النَّوْمْ" ise lîn meddine örnek teşkil eder. Modern fonetikçiler "vâv"ın telaffuzunda dil kökünün art damağa yaklaştığını, bu sebeple onun dudaksıl-art damaksıl bir ses olduğunu kabul eder (Gānim Kaddûrî el-Hamed, s. 217). Günümüz Türkçe'sinde vâv sesi, söylenişi ön dişlerle de ilgili görülerek "yarım vokal çift dudaksıl, daraltıcı, ötümlü diş dudaksıl ünsüz" biçiminde tanımlanmıştır.

Vav Arapça kelimelerin bünyesinde asıl harf (vecd, cevz, adv), ayrıca ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci zâit harf (kevser, cedvel, cürmûḳ, ḥayzebûn) şeklinde bulunabilir. Bir kelimeyi daha üst bir kalıba aktarma işlevi gören ilhak "vâv"ı da zâittir; "جهر" nin "جهور" şeklinde üçlü kalıptan dörtlüye aktarılması gibi. Üçüncü tekil şahıs zamirinde "ه" okunuşta var olan, bazan da "هم، كم، تم" zamirlerinin sonuna eklenerek uzatma işlevi gören "vav"lar da zâittir: "همو، كمو، تمو" gibi. Kesre ve tenvin kabul etmeyen (gayr-i munsarif) Ömer (عمر) ismiyle karışmasını önlemek için Amr (عمرو) isminin sonuna refʿ ve cer halinde zâit bir vav eklenir. Nasb halinde ise -Ömer ismi tenvin alamayacağından- buna ihtiyaç duyulmaz. Yine aynı grafik yapıya sahip "ألي" grubunu "إلى" harf-i cerrinden ayırmak için "أولو، أولي، أولاء، أولات" ve "أولئك"yi "إليك"den ayırmak amacıyla eklenen vavlar (vâv-ı fârika) ziyade olup uzatma vazifesi görmez. Hemzenin ötreli olduğunun göstergesi biçiminde altına destek öğesi olarak konu-

lan vav da (vâv-ı hattıyye) zâittir: "جزاؤكم، نساؤكم" gibi. Vav acıma ve acınma ünlemi olan "nüdbe"nin sonuna acının ağırlığını, uzunluğunu ve derinliğini bildiren bir harf şeklinde gelebilir: "وا زيدو" (vah Zeyyd) gibi. Bu vav nidâyı pekiştirmek üzere münâdânın sonuna da gelir: "يا زيدو" gibi. "داود، طاوس" gibi kelimelerde ötreli "vav"la birleşen uzatan vav imlâda düşürülmekle birlikte bunun "داوود، طاووس" şeklinde yazılması daha uygun görülmüştür.

Vav morfolojik yapı değişikliği çerçevesinde söyleniş hafifliği sağlamak gibi amaçlarla hemze, elif, yâ ve "tâ"ya dönüşebilir. Baştaki "vâv"ın hemzeye dönüşmesi câizdir: "وجوه / أجوه، وناة / أناة، وشاح / إشاح" gibi. Eliften sonra gelen vav hemzeye dönüşür: "دعاو / دعاء، قاول / قائل" gibi. Hemzenin "vâv"a dönüştürülmesi de bazı örneklerde câiz görülmüştür. "أرّخ / ورّخ، آخى / واخى" gibi. Dişil hemzesi de ikil, çoğul ve nisbet halinde "vâv"a dönüştürülür: "حمراء ← حمراوان، حمراوات، حمراوي" gibi (İbn Cinnî, II, 573-576). Soru hemzesiyle birleşen ikinci hemze yine telaffuz hafifliği için "vâv"a dönüştürülebilir: "أأنزل / أونزل" (Sâd 38/8) gibi. Bu konumda bazan önü fetha olan soru hemzesi de "vâv"a dönüştürülür: "أأمنتم / وأمنتم" (el-Mülk 67/16) gibi. Önü kesre olan vav "yâ"ya dönüşür: "مِوزان / ميزان، قِوام / قيام، غُزِو ← غُزِي" gibi. Önü ötre olan yâ "vâv"a dönüşür: "مُيقن / مُوقن، سَيود / سَيّد، مَيوت / مَيّت" gibi. İlki sâkin olarak vav ile yâ birleşirse vav "yâ"ya dönüşür: "غزو ← أغزيت، غازيت، تغازينا، شرو ← اشتريت، دعو ← استدعيت" gibi. İlk harfi vav olan fiil "iftiâl" babına aktarılınca vav "tâ"ya dönüşür: "وصل ← اوتصل ← اتصل" gibi. Şu örneklerde "vâv"ın "tâ"ya dönüşmesi, zayıf ses olan "vâv"ın daha güçlü bir ses olan tâ ile

Bursa Ulucamii'nde Vav kompozisyonu

değişimi gibi fonetik bir olguya dayanır: "وقي ← تقي، وقوى ← تقوى، وَيقور ← تَيقور" gibi (Sîbeveyhi, IV, 334). Ardarda gelen iki "vâv"ın telaffuzu ağır olduğundan ilk "vâv"ın hemzeye, bazan "tâ" ya veya "dâl"a çevrilmesi câiz görülmüştür: "وصل ← وواصِل / أواصل؛ ولج ← وَوْلج / تَولج / دَولج" gibi (*a.g.e.*, IV, 333).

Arap dilinde vav harfi lugavî ses dönüşümü planında hemze, b, t, ḥ, ḫ, d, ẕ, r, z, ṭ, ʿ (ayın), ġ, l, n, h harfleriyle değişim ve dönüşüm geçirerek birçok sesteş ve anlamdaş kelimenin doğmasına imkân vermiştir: ʾ / **v**: **e**bb / **v**ebb (saldırmak); **b** / **v**: **be**ẕ' / **ve**ẕ' (küçümsemek); **t** / **v**: **tü**câh / **v**ücâh (karşı), **ẕ** / **v**: **ẕe**râ / **v**erâ (halk), **r/v**: **ḳafr** / **ḳafv** (izlemek), **l** / **v**: **le**kz / **ve**kz (vurmak), **n** / **v**: **ne**şr / **ve**şr (yarmak) ... gibi.

Eski Türkçe'de vav sesi yoktur. İlk defa Uygur metinlerinde Arapça ve Farsça'dan gelen kelimelerde ortaya çıkmıştır. Arapça ve Farsça asıllı kelimelerdeki "vav"lardan önce yer alan "i, e" ünlüleri "u, ö"ye dönüşür: dîvâr / **du**var, **te**vbe / **tö**vbe, **ne**vbet / **nö**vbet / **nö**bet, **me**vcud / **mö**vcud (Âzerîce) gibi. Çağatayca'da "vav"dan önceki "o" "a"ya dönüşür: **so**ğuk / **so**vuk / **sa**vuk, **ko**ğ- / **ko**v- / **ka**v- (kovmak) gibi. Türkiye Türkçesi'nde "o, ö"yü izleyen "g, ğ"ların "v"ye dönüştüğü görülür: **ko**ğmak / **ko**vmak, **o**ğmak / **o**vmak gibi. Anadolu Türkçesi'nde v → f gelişmesi XVI. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır: u**v**ak / u**f**ak, yu**v**ka / yu**f**ka, ö**v**ke / ö**f**ke gibi. Âzerî Türkçesi'nde n → v gelişmesi olmuştur: eli**n** / elü**v**, dili**n** / dilü**v** gibi.

Arap dilinde edat olarak "vâv"ın birçok çeşidi ve bunlara bağlı farklı anlamları bulunmaktadır. **1.** Atıf "vâv"ı. Çok kullanılması sebebiyle bağlaçların esasını teşkil eder. Aynı i'rab konumundaki iki öğeyi (kelime veya cümle), Basra mektebine göre öncelik-sonralık şartı olmadan birbirine bağlama ve i'rab hükmünde ortak etme vazifesi görür. Fiilin isme veya ismin fiile atfedilmesi anlamca birbirine dönüştürülmesi konumuna göre olur. "صافّاتٍ ويقبضن (وقابضات)" (el-Mülk 67/19) örneğinde görüldüğü gibi (cümleler arasında "ve" bağlacının getirilip getirilmemesindeki semantik nüanslar için bk. **FASIL; İSTÎNÂF; VASIL**). **2.** Veya (ev) anlamında vav. Atıf vavı bölümleme, serbestlik veya muhayyerlik bildirme konumundaysa "ev" anlamı bildirir. "فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع" (Kadınlardan beğendiklerinizle ikişer veya üçer ya da dörder olarak evlenebilirsiniz) (en-Nisâ 4/3) gibi. **3.** "Bâ" harf-i cerri anlamında vav. "أنت أعلم ومالك (بمالك)" (Sen malını daha iyi bilirsin) gibi. **4.** Lâm-ı ta'lîl anlamında vav. "ياليتنانردّ ولانكذّب (لئلانكذّب بأيات ربنا)" (Rabbimizin âyetlerini yalanlamamak için keşke bir defa daha dünyaya gönderilsek!) gibi. **5.** Muzâri fiili nasbeden atıf "vâv"ı. Emir-nehiy, soru, arz, temenni-tahzîr, dua, nefiy ve şart gibi inşâî / talebî formdaki yapıların cevabında muzârinin başında gelen vav. Muzâri gizli bir "أَنْ" ile nasbedilmiş olarak mukadder bir masdara atfedilir: "زرني وأكرمك". Bu cümle "ليكن منك زيارة وإكرام مني" konumundadır. Bazan ma'tûf aleyh olan masdar açık (zâhir) olur: "ولبس عباءة وتقرّعيني / أحب إلي من لبس الشفوف" (Çul giymem ve gözümün aydın olması / Parlak giysiler giymemden daha hoş gelir bana). **6.** Söz başı (istînâf / ibtidâ) "vâv"ı. Yanındaki cümleyle ilgisi kesik olan sözün başında bulunur. "لاتأكل السمك وتشرب اللبن" (Süt içmişken balık yeme) cümlesinde ki vav sözbaşı "vâv"ı kabul edilirse süt içme eyleminin önüyle ilgisini keser. Vav atıf (تشربْ) veya maiyyet (تشربَ) "vâv"ı olsaydı nehiy iki eylemi de kapsamış olacaktı. **7.** Hal "vâv"ı. Cümle olan halin başına gelir ve hali hal sahibine bağlama vazifesi görür. Vavlı hal terkibi temel cümle ve hal cümlesi şeklinde çift haber konumunda bulunduğundan daha pekiştirmeli bir anlatım sağlar. Zülhâle dönen bir zamir içeren veya içermeyen isim cümlesi, fiili başında açık veya gizli (قد) bulunan mâzi veya olumlu muzâri olan fiil cümlesi formundaki hal cümlelerine "vâv"ın gelmesi zorunludur: "لم تؤذونني وقد تعلمون أني رسول الله إليكم" "زرتك والشمس طالعة، جاء علي وهو يضحك، زرتك وقد طلعت الشمس" (es-Saf 61/5) örneklerinde görüldüğü gibi. **8.** Yemin (kasem) "vâv"ı. Yemin bildiren ve zamiri değil zâhir ismi cerreden harf-i cerdir. Birçok âyette ardarda gelen bu tür "vav"lardan sadece ilki yemin "vâv"ı olup diğerleri ona atfedilmiş sayılır. Her biri yemin "vâv"ı olsaydı kendileri için ayrı ayrı cevap takdir edilmesi gerekirdi "والتين والزيتون وطور سينين" (et-Tîn 95/1-2) gibi. **9.** Vakit bildiren vav. Anlamca hal "vâv"ına yakındır: "اعمل وأنت صحيح، أي في وقت صحتك" (Sağlıklı olduğun zaman çalış) gibi. **10.** "Maa" anlamındaki vav. Mef'ûl maah başındaki vav olup kendisinden önce cümle yahut "mâ" veya "keyfe" soru edatları bulunur. **a)** Cümle: "سرت والنهرَ" (Nehir boyu yürüdüm). **b)** Mâ: "ما لَك وعبدَ الله؟" (Senin Abdullah'la ne alıp veremediğin var?). **c)** Keyfe: "كيف أنت وقصعةً من ثريد؟" (Bir tabak tiritle nasılsın?) gibi. **11.** Rubbe "vâv"ı. Ziyade harf olup kendisinden sonra gizli rubbe (nice) harf-i cerriyle lafzan mecrur, mahallen merfû (mübtedâ) olan nekre bir isim gelir. İzleyen cümle bu mübtedânın haberi durumundadır. Aslının atıf "vâv"ı veya

rubbe cer harfinin yerine geçen bir harf olduğu belirtilir. "وبلدة ليس لها أنيس" (Nice bir belde ki hiçbir candaşı yok) gibi. **12.** Lüsûk "vâv"ı. Sıfat cümlesinin başına gelen zâit bir harf olup sıfatın mevsufa yapışan / yakışan sabit ve kesin bir özellik taşıdığını pekiştirme işlevi görür: "وعسى أن تكرهوا شيأ وهو خير لكم" (Sizin için tamamen hayırlı olan bir şeyi nâhoş görebilirsiniz) (el-Bakara 2/216) ve, "سيقولون سبعة وثامنهم كلبهم" (Onlar, "Ashâb-ı kehf sekizincileri, onlardan biri konumundaki köpekleri olan yedi kişidir" diyecekler) (el-Kehf 18/22) örneklerinde görüldüğü gibi. Bazı nahivciler bu âyetleri "nekreden hal gelir" kuralının kanıtı saymıştır; zira aynı âyetin baş tarafındaki iki cümlede geçen benzer ifadeler "vav"sız olarak doğrudan sıfat biçiminde gelmiştir. **13.** Sekiz (semâniye) "vâv"ı. İsim, sıfat, durum sayımı veya sıralamalarında sekizinci sıradakinin başına gelen "vav"dır. Araplar yedi sayısını tek ve çift sayıları kendisinde toplayan tam sayı kabul ettiklerinden sayım ve sıralamalarda yedinci sıradaki ile söz tamamlanmış sayılır ve sekizinci sıradakinin başına söz başı "vâv"ı getirirler. "التائبون العابدون... والناهون" (et-Tevbe 9/112); "مسلمات / مؤمنات... وأبكارا" (et-Tahrîm 66/5) gibi. **14.** Ziyade (ikhâm) "vâv"ı. Kûfe mektebi nahivcileriyle Ahfeş el-Evsat ve İbn Mâlik et-Tâî gibi bazı Basra nahivcileri, bir kısım âyetlerde şart cümlesinin cevabı konumundaki cümlelerin başında yer alan "vav"ları ziyade saymıştır: "حتى إذا جاؤها وفتحت أبوابها وقال لهم خزنتها" (ez-Zümer 39/73); "فلما أسلما وتله للجبين وناديناه" (es-Sâffât 37/103-104); "فلما ذهبوا به وأجمعوا... وأوحينا" (Yûsuf 12/15) gibi. **15.** Müzekker çoğul zamiri olan vav. Fiillere bitişen merfû "vav"lardır. "كتبوا، يكتبون، اكتوا" gibi. Ahfeş el-Evsat ile Ebû Osman el-Mâzinî bunları âkıl müzekker çoğul harfi saymıştır. Cümle başındaki fiilin tekil olması genel kural konumunda bulunmakla birlikte Tay, Ezd-i Şenûe veya Belhâris lehçesinde baştaki fiil ikil ve çoğul da gelebilmektedir. Bu durumda fiillere bitişen ikil elifi, çoğul "vâv"ı ve "nûn"u zamir değil ikil ve çoğul alâmeti olan harfler olup asıl fâiller bunları izleyen zâhir isimlerdir. Ancak bunları fâil zamiri sayıp zâhir isimleri mübtedâsı gizli haber şeklinde değerlendiren i'rab tarzı da vardır: "ثم عَموا وصَمّوا كثير منهم" (el-Mâide 5/71); "وأسروا النجوى الذين ظلموا" (el-Enbiyâ 21/3); "أكلوني البراغيث" gibi. **16.** Müzekker çoğul ve ref' alâmeti olan vav. Akıl sahibi müzekker varlıkların isim ve sıfatlarına merfû konumunda takılan harftir: "زيدون، مسلمون" gibi. Bu vav düzenli eril çoğul (sâlim müzekker cemi') olma şartlarını taşımayan bazı kelimelere sadece şekil bakımından eklenir. Bu tür kelimelere düzenli eril çoğulun mülhakları denir: "ışrûn, şelâşûn, ülûn, ehlûn, sinûn, arażûn, ʿızûn, Kınnesrûn" gibi. **17.** Dolgu (işbâ') "vâv"ı. Şiirde vezni denkleştirmek için kelimenin bünyesine eklenen ziyade bir harftir: "فأنظر ← فأنظور، برقع ← برقوع" gibi. Bu vav ilk mısra sonu tef'ilesi demek olan aruz ile ikinci mısra sonu tef'ilesi olan darbına gelirse ıtlâk (kafiye, sıla) "vâv"ı diye anılır. **18.** Müzekkerlik "vâv"ı. Eril-tekil zamiri uzatan vavdır "ه ← هو". **19.** Hatırlama (tezekkür / tizkâr) "vâv"ı. Bir mahzufun olduğuna delâlet etmek üzere duruşta ötreli harfi uzatan vavdır. Üstünlü olsaydı uzatan öğe elif, kesreli olsaydı yâ olacaktı "يقوم ← يقومو" gibi. **20.** Duruş (vakıf) "vâv"ı. Cümle içinde merfû i'rabını taşıyan nekre ismi konu edinip soran "مَن" kelimesine eklenir: "جاء رجل / رجلان ← نساء ← منو؟" gibi. Bu tür vav duruşta nekreyi belirginleştirme (işbâ') işlevi de görür: "جاء رجل ← رجلو" gibi. **21.** İnkâr "vâv"ı. İnkâr bildiren soru hemzesinin dahil olduğu ismin sonuna duruş (sekt) "hâ"sından önce gelerek inkârı pekiştirme vazifesi görür: "نجح زيد ← أزيدوه؟" (Zeyd başardı; Zeyd miii?) gibi. Kimi zaman "vâv"ın yerine elif yahut yâ da bu vazifeyi görür. **22.** Çevirme (sarf) "vâv"ı. Dahil olduğu öğenin önüne atfedilmesi anlamca doğru olmadığı için onu önündeki kısımdan çekme / çevirme işlevi görür: "لا تنه عن خلق وتأتي مثله" (Benzerini yapıp durduğun bir huyu başkasına yasaklama) gibi. **23.** "İẕ" "vâv"ı. Hal veya ibtidâ konumundaki bazı "vav"lar zaman zarfı vazifesi görür. "أتيتك والسماء ممطر" ve "يغشى طائفة منكم وطائفة قد أهمتهم أنفسهم" (Âl-i İmrân 3/154) gibi.

Vav harfinin gerek şekli gerek sembolik anlamı bakımından Türk hat sanatında da önemli bir yeri vardır. Anne rahmindeki çocuğa ve secde halindeki insana benzemesiyle sadakat ve tevazuu, ilk harfi olduğu Cenab-ı Hakk'ın vahdâniyet sıfatı ve vâhid ismini simgelemesi, ayrıca ebced hesabına göre 6 sayısına karşılık olması bakımından imanın altı esasına işaret etmesi sebebiyle hattatlar hem "âmentü" yazılı levhalarda bu harfi öne çıkarmışlar hem de sadece bu harften oluşan levhalar düzenlemişlerdir. Ayrıca karşılıklı iki vav harfinin ebced hesabıyla Allah lafzının karşılığı olan 66'ya tekabül etmesi sebebiyle de "müsennâ" denilen yazı çeşidinde çifte vav çokça kullanılmış, bazı tarihî camilerin duvarları tek veya çifte "vav"lı levhalarla tezyin edilmiştir (bk. **MÜSENNÂ**).

BİBLİYOGRAFYA :

Halîl b. Ahmed, *el-Ḥurûf* (nşr. Ramazan Abdüttevvâb), Kahire 1389/1969, s. 31; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, IV, 431-436; ayrıca bk. tür.yer.; Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dımaşk 1379-80/1960-61, I, 84, 149, 312, 347, 394; II, 28, 95, 99, 152, 292, 321, 332, 457; İbn Cinnî, *Sırru ṣınâʿati'l-iʿrâb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dımaşk 1405/1985, II, 573-650; Ali el-Herevî, *el-Üzhiyye fî ʿilmi'l-ḥurûf* (nşr. Abdülmuîn el-Mellûhî), Dımaşk 1401/1981, s. 231-240; İbn Sînâ, *Meḫâricü'l-ḥurûf* (nşr. ve trc. Pervîz Nâtil Hânlerî), Tahran 1333, s. 20, 41; İbn Abdünnûr, *Raṣfü'l-mebânî* (nşr. Ahmed M. el-Harrât), Dımaşk 1405/1985, s. 473-502; Hasan b. Kāsım el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fî ḥurûfi'l-meʿânî* (nşr. Tâhâ Muhsin), Musul 1396/1976, s. 185-200; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri,* İstanbul 1984, s. 199, 205, 207, ayrıca bk. tür.yer.; Gānim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü'ṣ-ṣavtiyye ʿinde ʿulemâ'i't-tecvîd,* Bağdad 1406/1986, s. 214-217, 354, 360; Emîl Bedî' Ya'kūb, *Mevsûʿatü'l-ḥurûf fi'l-luġati'l-ʿArabiyye,* Beyrut 1408/1988, s. 501-522; *Büyük Larousse,* İstanbul 1986, XXIII, 12054-12055.

İsmail Durmuş

VAZ'

(bk. MEVZÛ).

VAZ'
(الوضع)

On kategoriden (makūlât) **biri olan, cevherin konumunu veya durumunu belirten mevzû yerine kullanılan mantık terimi**

(bk. MAKŪLÂT; MEVZÛ).

VAZ'
(الوضع)

Lafızların belirli bir anlam karşılığında ortaya konulmasını ve lafız-anlam ilişkisini konu edinen bilim dalı.

Sözlükte "bir şeyi bir yere koymak" anlamındaki **vaz'**ın terim anlamı "lafızların bir mânaya karşılık belirlenmesi" şeklindedir. Filolojik düzlemde vaz', lafızların belli bir mânaya delâlet etmek üzere ortaya konulması olduğundan bu bilim dalında lafız-anlam ilişkisi ve lafzın anlama delâlet keyfiyeti önem kazanmıştır. Bir öğenin bilgisinden ikinci öğenin bilgisine ulaşıldığı için delâlet meselesi bu bağlamda tartışılan temel konulardan birini teşkil etmiştir. Vaz' ilminin gayesi değişik bilim dallarınca ortaya konan lafızları birbirinden ayırmak, özellikle lafzın hakiki ve mecazi kullanımını tesbit etmektir. Vaz' ilmin-